

Osoba kao žena. Analiza Buberove “Ja-Ti” paradigme u odnosu na filozofiju osobe Karola Wojtyła

Ivan Rozić, IV. FTS-a

Sažetak

U ovom radu želimo dotaknuti pojam “osobe” u kojem je temeljna ontološka odrednica ljudskog bića. To činimo promišljanjem o konceptu odnosa “Ja-Ti” Martina Bubera kroz filozofiju osobe Karola Wojtyła. Način postojanja “osobe”, njezin “modus” jest žena i muškarac. Osoba se tako izriče kao muška i ženska. Utemeljenjem ljudskog bića unutar pojma osobe, žena je uvijek onaj “Ti” (ili “Ja”). Jedino stupanjem u odnos s “Ti”, “Ja” može sebe potpuno shvatiti i obuhvatiti, dapače, izraziti. Time Buber upućuje na ono što je temeljna karakteristika osobe, ostvarenje u dijalogu, u odnosu. Stoga je feminizam relevantna točka u dijalogu jer izaziva promišljanja u smjeru koji je nužan za afirmaciju položaja žene u ontološkom smislu. “Ja” i “Ti” su jednaki, oboje su subjekti i objekti odnosa i po tome im je vrijednost ista. Žena i muškarac, muškarac i žena, oboje su protagonisti odnosa i zato moraju pronaći način kako će se međusobno izreći bez da ugroze ukupnu čovječnost. Stupajući u odnos s istim ili različitim spolom, njihova temeljna odrednica, da su osobe, je ono što se mora uzeti u obzir u sveukupnom djelovanju. Duboke su ovo implikacije koje se mogu ponijeti u život. Onako kako se ophodim prema Drugome, tako pokazujem kakav sam zapravo prema Sebi.

Ključne riječi: Buber, Martin, Wojtyła, Karol, osoba, Ja, Ti, odnos, žena

Uvod

Pitanje osobnosti, osobe je nikada do kraja odgovoreno pitanje. Odnosi između osoba, interakcija između njih, iako se uzima zdravo za gotovo, u sebi krije jednu nerazrješivu dilemu, jedno pitanje na koje uvijek tražimo odgovor, a to pitanje glasi: “Tko si/Što si, osobo?” Ovo dijaloško pitanje od nas zahtijeva ponovno istraživanje osobe. Tko je ona, što je ona te nas ovakvo pitanje i ugrožava jer nas stavlja u odnos u kojem smo izloženi, u kojemu se izražavamo, jer govoriti o osobi bez da gledamo u nju nije govor, a pogled bez dijaloga ne daje odgovor. Dva subjekta dijaloga - Ja i Ti. Jedina mogućnost komunikacije između dvaju samostojnih aktera jest moguća jedino u odnosu. To je ono jedino mjesto gdje se osoba izražava, gdje izražava svoju egzistenciju, uvijek se postavlja nasuprot neke stvari ili neke osobe, uvijek s njima stupa u odnos. Taj “Ja” ili “Ti” je uvijek onaj samosvjesni, sebe-obuhvaćajući čovjek. Tako čovjek postiže dvostruko djelovanje,

dvostruko odnošenje - prema samome sebi i prema drugim osoba, stvarima, stvarnostima. Vanjski odnos i unutarnji odnos. Način egzistencije pojedine osobe se očituje u njezinom spolu, spol je jedan “modus” osobe, dakle, osoba se očituje kao muškarac ili kao žena. Svaka osoba posjeduje sposobnosti kojima utvrđuje i potvrđuje svoj status posebnosti. Stoga, da bismo razumjeli osobu, potrebno je shvatiti je u njezinoj samostalnosti, individualnosti kroz načelo personalizma u filozofiji Karola Wojtyły; treba ju zahvatiti i kada djeluje i to ćemo promatrati kroz Ja-Ti odnos u filozofiji Martina Bubera. To je poseban trenutak osobe koja se pokazuje svijetu kao žena u svojoj slobodi, u kojoj se nalazi ostvarenje njezine pune potencijalnosti.

1. “Ja-Ti” ili “Ja i Ti” - ključni egzistencijalni trenutak osobe u činu

Filozofija razlikuje dvije vrste ljudskih činâ: *actus hominis* i *actus humanus*. Koja je razlika? *Hominis* podrazumijeva one radnje koje se

događaju u čovjeku bez prisutnosti čovjekove slobodne volje, to su čini koji su čovjeku potrebni (npr. disanje, hranjenje, vegetativni procesi, itd.). *Humanus* je drugačiji slučaj jer je ovdje prisutna i ljudska volja, kojom osoba svjesno odlučuje nešto učiniti (npr. moralno dobru ili lošu radnju, itd.). Možda je čak i prikladnije reći da je ovaj drugi slučaj bolje opisati kao slučaj *actus voluntarius* - čin volje¹. »Takav je čin konkretizacija dinamizma vlastitoga ljudskoj osobi jer se događa na području slobodne volje. To svojstvo, izraženo atributom *voluntarius*, određuje samu bit čina i njegovo razlikovno svojstvo u odnosu na djelovanja drugih subjekata koji nisu osobe. ... Još je precizniji izraz *actus voluntarius* koji izravno označava sposobnost koja tvori dinamičku osnovu svjesnog djelovanja, temelj čina. Ta je sposobnost slobodna volja. Atribut *voluntarius* izražava i način realizacije čina: on, naime, naglašava kako ništa ne sprječava aktualizaciju slobodne volje.«²

1 Usp. Karol WOJTYŁA, *Osoba i čin*, Split, 2017., 54.

2 Karol WOJTYŁA, *Osoba i čin*, 54.

Ističemo prvi ključni trenutak, trenutak slobodne volje (*free will*).

Važno je osvrnuti se na povijesno shvaćanje *actus humanusa*, koncept koji svoje duboko značenje zahvaća zapravo u čovjeku-osobi te bi stoga bilo prikladnije kada bismo o ovome govorili kao o *actus personae* jer se *humanus* trenutak aktualizira u *personae*³. Ovdje se na jedan specifičan, ontološki način, pokazuje stvarnost djelujuće osobe. Stvarna je osoba jer se objavljuje preko svojih čina. Svjesnih i slobodnih. »U ovome smislu "svijest", takoreći, potpuno uranja u *voluntarium*, u dinamizam ljudske volje.«⁴ Na takav način svijest se izražava. »Međutim, svijest kao takva, svijest u stvarnomu i subjektivnomu smislu, može se izolirati u svjesnomu djelovanju budući da ona duboko prožima čitav odnos osoba-čin i po sebi predstavlja jedan njegov važan aspekt. To je aspekt u kojemu se postojanje osobe i njezino djelovanje ne samo zrcale, nego se i suobličuju na osobit

3 Usp. Isto, 55.

4 Isto, 59.

način.«⁵ Djelovanje osobe nije samo realistične, objektivne prirode nego je i duboko metafizičko.⁶ Svijest kao takova je prisutna u čovjekovu djelovanju i njegovom bitku. Čovjek djeluje svjesno, ali njegovo djelovanje i postojanje nema specifično podrijetlo u svijesti. Time se udaljava od tendencije da se apsolutizira svijest.⁷

Koje je značenje slike slikara Renéa Magrittea *Lažno ogledalo*? Čovjek, osoba se nalazi u svijetu, u njemu je prisutan. Taj svijet oko sebe spoznaje i kao takovom mu daje značenje. Da bi čovjek otvorio svoje oči, da bi bio potpuno živ, on mora biti svjestan, to ga razlikuje od ostalih bića. »Svijest je također odraz ili odsjaj svega onoga s čime čovjek dolazi u objektivni kontakt po bilo kakvu djelovanju (pa onda i spoznajnomu), kao i prigodom onoga što se “događa” u njemu. Svijest sve to zrcali. “U njoj” je, da tako kažemo, čitav čovjek, kao i sav svijet dostupan konkretnomu čovjeku (odnosno onomu čovjeku

koji sam ja).«⁸ U samoj spoznaji čovjek ide prema istraživanju objekta, intelektualno ga zahvaća i objektivizira, točnije “shvaća ga” i time se očituje intencionalni karakter same spoznaje jer je usmjereno prema samome objektu.⁹ Spoznaja je takova, no svijest je ipak drugačija kao i njezin spoznajni razlog postojanja i njoj vlastitih čina koji se ne sastoje u produbljenju zora objekta, što tvrdi klasična fenomenologija¹⁰. »Oni nemaju (akti svijesti) intencionalni karakter, iako je ono što je objekt naše spoznaje, našega shvaćanja i našega znanja, ujedno i objekt svijesti. Ipak, dok shvaćanje i znanje doprinose konfiguraciji objekta na intencionalan način, u čemu se sastoji bitni dinamizam spoznaje, svijest se pak ograničava na zrcaljenje onoga što je na taj način već bilo spoznato. Ona je shvaćanje onoga što je već bilo shvaćeno. Ovdje iznosimo mišljenje da *bitni spoznajni dinamizam, sama aktivnost spoznavanja ne pripada*

---

5 Isto, 59.

6 Usp. Isto, 59.

7 Usp. Isto, 59.

---

8 Isto, 61.

9 Usp. Isto, 61.

10 Usp. Isto, 61.

svijesti.«¹¹ Posebnost svijesti se očituje kroz prisutnost samog svjetla intelekta (razuma) koji se očituje kao jedna od njezinih vlastitosti.¹² Svijest nije zasebna stvarnost, ona se nalazi u jedinstvu s činom, s dinamizmom i djelotvornošću čiji je izvor sama osoba.¹³ Osoba je autonomni subjekt i zasebna stvarnost.

Kako najbolje opisati ljudsko stanje? Kroz osobnu zamjenicu "ja", ono je srž ljudskog stanja. U samoj spoznaji i svijesti, što se događa s tim "ja"? Kada se spoznaje sebe tada se zahvaća "ja" djelujućeg subjekta te zbog toga osoba i čin u svijesti imaju objektivno značenje.¹⁴ To zrcaljenje u svijesti jest osnova subjektivizacije¹⁵. »Čovjek je samome sebi objekt ukoliko je subjekt te ni u zrcaljenju u svijesti ne gubi svoje objektivno značenje.«¹⁶ Možemo zaključiti da na neki način samospoznaja prethodi svijesti. Tu nas ova slika podsjeća da zapravo mi sami stvaramo svoj svijet kroz

11 Isto, 62.

12 Usp. Isto, 63.

13 Usp. Isto, 63.

14 Usp. Isto, 67.

15 Usp. Isto, 67.

16 Isto, 67.

spoznavanje i zrcaljenje u svijesti, odnosno posvješćivanje stvari, rekli bismo. Zbog toga nam je važan jedan maleni detalj na ovoj slici, a to je okvir naslikane slike unutar slike. Spoznajemo sebe, to je jedna slika, spoznajemo svijet to je druga slika. Ističemo drugu važnu točku, a ta je samosvijest (*self-consciousness*) koja dolazi sa samospoznajom.

Od slobodne volje (*free will*) i samosvijesti (*self-consciousness*) dolazimo do još tri elementa koja su važna za osobu i čine je, možemo reći, "svetom": element samoostvarenja (*self-realization*), element autotranscendencije (*self-transcendence*) (što rezultira transcendencijom kao činom), element samoodređenja (*self-determination*). Iz ovih elemenata izvlačimo dva elementa: nepriopćivost (*incommunicability*) i neotuđivost (*inalienability*) koji stoje u uskoj povezanosti sa slobodnom voljom (*free will*) i samoodređenjem (*self-determination*)¹⁷. Ovi elementi pripadaju unutrašnjosti same osobe.

17 Karol WOJTYŁA, *Ljubav i odgovornost*, Split, 2014., 16.

Sada kada smo postavili temelje shvaćanju osobe, možemo prijeći na onaj drugi, "rizičniji" dio ovog predavanja. To je Buberov "Ja-Ti" koncept. Rizično je jer svaki dijalog, svaki odnos, ako je iskren u svojoj dubini, traži izlaganje, golotinju, otkrivanje. No ovo je fascinantno koliko je i apsurdno, to je obučena golotinja, skriveno otkrivanje jer pravi odnos duboko štiti svoje subjekte. Odnosnost kao takvu Buber smatra osnovom života. »Svet je za čoveka dvojak zbog njegovog dvojakog stava. ... Osnovne reči nisu reči svaka za sebe, nego parovi reči. Jedna osnovna reč je par Ja-Ti. Druga osnovna reč je par Ja-Ono... Prema tome je čovekovo Ja dvojako. Jer Ja u osnovnoj reči Ja-Ti je drugo nego u osnovnoj reči Ja-Ono. Osnovne reči ne iskazuju nešto što bi postojalo van njih, nego izgovorene zasnivaju neko postojanje. Osnovne reči izgovaraju se bićem. ... Osnovna reč Ja-Ti može se izgovoriti samo celim bićem. Osnovna reč Ja-Ono nikada se ne može izgovoriti celim

bićem.«¹⁸

Ovaj citat nam pokazuje zapravo temeljne odnose koje Buber postavlja. Ja-Ti kao odnos koji nije jednak onom Ja-Ono. Zašto? Ja-Ono predstavlja odnos subjekta i neke stvari, a Ja-Ti odnos subjekta i ne-stvari.¹⁹ Prisjećajući se Wojtyły, ne-stvar zamjenjujemo drugim subjektom, drugom osobom. Tako Ja-Ti postaju dva subjekta koja su u svojoj slobodi u odnosu. To je susret bez posrednika ogoljen svakog sredstva, svakog posrednika, to je direktno ophođenje²⁰. »Ja nastajem u dodiru s Ti; postajući Ja, ja govorim Ti. Sav stvarni život je susret.«²¹ Duboka je ovo implikacija koje se može ponijeti u život, onako kako se ophodim prema Drugome, tako pokazujem kakav sam zapravo prema Sebi. »Ali, čovečanstvo svedeno na Ono, neko tako zamišljeno, postulirano i propagirano čovečanstvo nema ničeg zajedničkog sa telesnim čovečanstvom kojem jedno ljudsko

18 Martin BUBER, *Ti i ja*, Beograd, 1990., 7.

19 Usp. Martin BUBER, *Ti i ja*, 8.

20 Usp. Isto, 14.

21 Isto, 14.

biće zaista govori Ti. Najplemnitija fikcija je fetiš, najuzvišenije fiktivno ubeđenje je porok. Ideje isto toliko malo stoluju nad našim glavama koliko u njima borave; one dolutaju među nas i prilaze nam; nesrećan je onaj ko ne može da izgovori osnovnu reč, ali kukavan je onaj koji vam se umesto njom obraća nekim pojmom ili parolom kao da je to vaše ime!«²² Ozbiljno upozorenje svima onima koji će se usmjeravati prema osobama (feminizam kao i drugi pokreti koji se bore za prava ljudi), uvijek je tanka granica između toga da one koje branimo pretvorimo u objekt zaboravljajući na njih kao na osobe, osnovnu riječ “Ti”, jer to nije njihovo pravo ime, kaže Buber. Oni nisu objekti, oni su subjekti. Koji je temelj odnosa? Prema Buberu, »... čovek boravi u svojoj ljubavi. To nije metafora nego stvarnost: ljubav nije vezana za Ja na takav način da bi ona Ti imala samo za “sadržaj”, za predmet. Ona je između Ja i Ti. ... Ljubav je kosmičko zračenje. ... Ljubav je odgovornost jednog Ja za jedno Ti: ...«²³. Duboko metafizičko

22 Isto, 16.

23 Isto, 16-17.

tumačenje odnosa. Odnos je jedna stvarnost za sebe, jedna recipročna, snažna i izlječujuća.²⁴ Unatoč ljepoti odnosa, postoji mogućnost da jedan od dva aktera Ja-Ti odnosa postane Ono jer udaljavanjem od odnosa Ja ili Ti postaje Ono, hladni, daleki, otuđeni objekt. Tada je to stranac. »U početku je odnos.«²⁵ Sve što čovjek u životu iskusi, iskusi kroz neku vrstu odnosa (bilo da ga to vodi prema boljem stanju ili prema gore). U početku svih ideja stoji odnos. Vrlo zgodno to opisuje primjerom “prirodnog čovjeka”: »Elementarni utisci i čuvstva koji su razbudili duh “prirodnog čoveka” jesu oni koji su potekli iz relacionih zbivanja - doživljavanje nekoga koje naspram tebe - i relacionih stanja, življenja sa nekim naspram tebe.«²⁶ Završavam govor o Buberu njegovim, već spomenutim, citatom: »U početku je odnos.«²⁷

Umjesto zaključka: Osoba kao žena. Privremena pobjeda ili

24 Usp. Isto, 17.

25 Isto, 19.

26 Isto, 20.

27 Isto, 19.

trajna stvarnost?

Iz svega onog što smo čuli, mogli smo primjetiti da se riječ "žena" spominjala dosta škrto. I to je istina jer smo htjeli cijelu priču postaviti na noge, a onda reći ono najvažnije i e. govoriti o osobi kao ženi. »Ženom se ne rađa, ženom se postaje.«, rekla je Simone De Beauvoir. To je istina. Iz dosad izrečenog jedno je sigurno: Od početka svoje egzistencije, ti si uvijek bila/bio osoba. Žena ili muškarac ćeš postati, ali si osoba²⁸ od početka.

Zato je pitanje feminizma jako duboko pitanje jer je zapravo antropološko pitanje, ono je pitanje o čovjeku u njegovim odnosima, o osobi koja je prisutna u spolu. Zato je važno danas glasno i jasno izjaviti: "Čovjek je važan jer je osoba." Žena je važna jer je osoba. Ona posjeduje slobodnu volju, samosvijest, samoodređenje, autotranscendenciju, samospoznaju, neotuđivost i posebnu jedinstvenost jer je subjekt. Temeljna orijentacija i način da se riješe problemi

jest otpor, jest zauzimanje, ali s ljubavlju, temeljnim motivom odnosa prema Buberu. A da bi se međusobno shvaćali i muškarci i žene potrebna je Ja-Ti paradigma, gdje nema ljubavi ostaje samo Ja-Ono i nema odnosa. To je tragedija i izvor mnogih nepravdi i tlačenja.

Želim nam svima da nakon čitanja ovog članka, odemo nazad svojim životima kao ljudi kojima je činjenica da osoba postoji kao žena ili muškarac, koju smo danas ponovili, bude putokaz u daljnjem traženju pravde, solidarnosti, prihvaćanju i poštovanju, a ponajviše odnosa u ljubavi.

Literatura

Martin BUBER, *Ti i ja*, Beograd, 1990.

Karol WOJTYŁA, *Ljubav i odgovornost*, Split, 2014.

Karol WOJTYŁA, *Osoba i čin*, Split, 2017.

²⁸ »Persona proprie dicitur naturae rationalis individua substantia.« - Boetius

